

واژه‌نامه

سر آغاز: اول هر چیزی، شروع	نامه: در اینجا «کتاب»	*مونس: همدم، یار
*روان: روح، جان	*کارگشا: حل کننده مشکلات، آسان کننده کارها	هست گن: خالق، به وجود آورنده
*اساس: پایه، بنیاد	کوتاه: مخفف کوتاه	ز درت: از درگاه تو
*دراز دستی: ستمگری، زورگویی	*نانموده: آشکار نشده، پنهان	نانوشته: نوشته نشده
*عنایت: بخشایش، لطف، توجه، احسان	قدم: پا، گام	ظلمت: تاریکی
الهی: خدایا، پروردگارا	دانایی: خردمندی، آگاهی	بینایی: بصیرت، بینش، آگاهی
دست گیر: کمک کن، مدد رسان	دستاویز: آنچه از آن کمک می گیرند، تمسک	*توفیق: سازگاری، موافقت
استوار: محکم، پابرجا	نگاه دار: مراقب و پشتیبان باش	پریشان: نگران، آشفته
*غوغا: آشوب و فریاد، همهمه	انگار: گویی، مثل اینکه	شب نم: قطره‌ای شبیه دانه باران که شب روی برگ گل و گیاه می نشیند، ژاله
برخاست: بلند شد	ذره ذره: کم کم	غلطید: از پهلویی به پهلویی دیگر گشت، غلت زد
*ابد: جاودان، زمانی که آن را نهایت نباشد، زمان آینده بسیار دور، زمان بی پایان / ابدی: همیشگی، جاودانه	دل تنگ: اندوهگین، غمگین	*فارغ: آسوده، راحت
رها: آزاد، آسوده	رهسپار: راهسپار، راهی، عازم، روانه	*افق: کرانه آسمان
پیغمبر: پیام‌بر، پیام‌آور	گلدسته: مناره	*زائر: دیدار کننده، زیارت کننده
حرم: گرداگرد کعبه و اماکن مقدس	*زنجره: نوعی حشره که از خود صدا تولید می کند، سیرسیرک	*کام: آرزو، میل، خواسته
*اندرز: پند، نصیحت	ایام: ج یوم، روزها	*طفولیت: کودکی، خردسالی
*متعبد: شکرگزار، عبادت کننده	شب خیز: شب‌زنده‌دار، آنکه در شب برای عبادت بیدار می شود	رحمة الله علیه: خداوند او را رحمت کند
*دیده: چشم	*مصحف: کتاب، کتاب آسمانی، قرآن کریم	خفته: خوابیده
دوگانه: منظور نماز صبح	*غفلت: بی خبری، ناآگاهی	*در پوستین خلق افتادن: کنایه از غیبت کردن

ای نام تو بهترین سرآغاز

مثنوی / ابتدای کتاب «لیلی و مجنون / نظامی گنجه‌ای

ای نام تو بهترین سرآغاز / بی نام تو، نامه کی کنم باز؟

منی ای [خدایی که] نام تو بهترین مقدمه برای آغاز هر کاری [است]، بدون نام [و یاد تو، چگونه می‌توانم این] کتاب را شروع کنم؟

آریه و محبت ادبی تلمیح: اشاره به حدیث پیامبر: «هر کاری که با نام خدا آغاز نشود، ابتر (ناقص) است / تکرار: نام - تو / مراعات نظیر (تناسب): سرآغاز، نامه / واج‌آرایی: تکرار صامت‌های «م» و «ن» / قافیه: «سرآغاز، باز»

قلمرو زبانی این بیت سه جمله دارد / بعد از نشانه ندای «ای» منادا، محذوف شده است / «نام تو»: نهاد و «بهترین سرآغاز»: مسند.

یادداشت

ای یاد تو مونس روانم / جز نام تو، نیست بر زبانم

منی ای [خدایی که] یاد تو [همیشه مانند] همدم روح و جان من [است]؛ تنها تو را ستایش می‌کنم و نام دیگری جز نام تو بر زبانم نمی‌آورم.

آریه و محبت ادبی تکرار: تو / تشبیه: یاد خداوند به مونس و همدم تشبیه شده است / واج‌آرایی: تکرار صامت «ن» / قافیه: «روانم، زبانم»

قلمرو زبانی این بیت سه جمله دارد / بعد از نشانه ندای «ای» منادا، محذوف شده است / ترکیب‌های اضافی: «یاد تو - مونس روان

- روان من - نام تو - زبان من»

یادداشت

ای کارگشای هر چه هستند / نام تو، کلید هر چه بستند

منی ای [خدایی که] حل‌کننده مشکلات همه موجودات هستی، نام تو [مانند] کلیدی [است] که همه درهای بسته (گرفتاری‌ها و مشکلات) را می‌گشاید.

آرایه‌های ادبی تکرار: هر چه / تشبیه: نام خدا به کلید تشبیه شده است. / قافیه: «هستند، بستند»

تقوینانی این بیت سه جمله دارد / «ای»: حرف ندا و «کارگشا»: منادا.

یادداشت.....

ای هست کن اساس هستی / کوتاه ز درت، درازدستی

معنی ای [خدایی که] آفریننده و به وجود آورنده جهان هستی، هستی. کسی توانایی این را ندارد که در برابر تو قدرت‌نمایی کند و در درگاه تو ستم کند و زور بگوید.

آرایه‌های ادبی واج‌آرایی: تکرار صامت‌های «س» و «ت» / قافیه: «هستی، درازدستی»

تقوینانی تعداد جملات این بیت به دلیل اختلافات نظر، بررسی نمی‌شود / درت: درگاه تو، «ت» ضمیر پیوسته و مضاف‌الیه است / فعل «هستی = می‌باشی» در مصراع اول و فعل «است» در مصراع دوم حذف شده است.

یادداشت.....

هم قصه نانموده، دانی / هم نامه نانوشته، خوانی

معنی تو، همه قصه‌های آشکار نشده را می‌دانی و از همه کتاب‌های نوشته نشده، آگاه و باخبری.

آرایه‌های ادبی تکرار: هم / تلمیح: اشاره به آیه ۱۹ سورة النحل قرآن کریم: «خداوند هرآنچه آشکار می‌کنید و هر آنچه پنهان می‌کنید را می‌داند» / قافیه: «دانی، خوانی»

تقوینانی بیت دو جمله دارد / «قصه نانموده – نامه نانوشته»: مفعول / نموده از مصدر «نمودن» است.

یادداشت.....

هم تو، به عنایت الهی / آنجا، قدم رسان که خواهی

معنی [خداوند]، خودت، با لطف و توجه خداوندی [که داری]، گام‌های مرا به آن مقام و جایگاهی برسان که می‌پسندی.

آرایه و محاکات ادبی قافیه: «الهی، خواهی» / منظور از «قدم‌های من» در این بیت، «تمام من» است.

قلمرو زبانی این بیت دو جمله است. / رسان از مصدر «رساندن» / خواهی از مصدر «خواستن» / قدمم: قدم من را، «م» مضاف‌الیه است / فعل «داری» در مصراع اول حذف شده است.

یادداشت

از ظلمتِ خود، رهایی‌ام ده / با نورِ خود آشنایی‌ام ده

منی [خدایا]، مرا از تاریکی‌های درونم (گمراهی، جهل) نجات بده و مرا با نور و روشنایی خودت آشنا کن. (به من معرفت ببخش)

آرایه و محاکات ادبی تضاد: ظلمت و نور / «خود» در مصراع اول، انسان یا شاعر و در مصراع دوم، خداوند است / قافیه: «رهایی‌ام، آشنایی‌ام» / ردیف: «ده»

قلمرو زبانی بیت دو جمله دارد.

یادداشت

نثر مسجع / خواجه عبدالله انصاری

الهی، دلی ده که در کار تو جان بازیم؛ جانی ده که کار آن جهان سازیم،

منی خدایا، به ما جرئتی بده تا در راحت جان را فدا کنیم و جانی به ما بده که با نیروی آن، آخرت خود را بسازیم.

آرایه و محاکات ادبی کنایه: جان باختن کنایه از فدا کردن جان

قلمرو زبانی عبارت، پنج جمله دارد.

یادداشت

دانایی ده که از راه نیفتیم، بینایی ده تا، در چاه نیفتیم،

منی خدایا به ما آگاهی، دانش و بصیرتی بده تا گمراه نشویم.

آرایه و محبت ادبی منظور از «راه» در این عبارت، راه درست و راه راست است / منظور از «چاه» در این عبارت گمراهی و دام‌های دنیایی است / تضاد: راه، چاه / کنایه: از راه نیفتادن و در چاه نیفتادن کنایه از گمراه نشدن

قلمرو زبانی عبارت، چهار جمله دارد.

یادداشت

دست گیر که دست آویز نداریم، توفیق ده تا، در دین استوار شویم،

منی [خدایا]، ما را یاری کن زیرا کمک‌کننده و یاری‌گری [غیر از تو] نداریم، امکان آن را فراهم کن تا در راه دین، محکم و پایدار باشیم.

آرایه و محبت ادبی کنایه: دستگیری کردن کنایه از کمک کردن

قلمرو زبانی عبارت، چهار جمله دارد / «دست»، «دستاویز» و «توفیق» مفعول‌های این عبارت هستند.

یادداشت

نگاه دار تا، پریشان نشویم.

منی مراقب ما باش تا پریشان و آشفته‌حال نشویم.

آرایه و محبت ادبی کنایه: نگاه داشتن کنایه از مراقبت و محافظت کردن است

قلمرو زبانی عبارت، دو جمله دارد.

فصل اول - زیبایی آفرینش

جهان، جمله فروغ روی حق دان حق اندر وی ز پیدایی است پنهان

منی همه جهان را نوری از روشنی روی خدا بدان که در آن (جهان) وجود خداوند، از شدت آشکار بودن، پنهان به نظر می‌رسد.

یادداشت

زنگ آفرینش

چهارپاره / قیصر امین پور

صبح یک روز نوبهاری بود / روزی از روزهای اول سال

بچه‌ها در کلاس جنگل سبز / جمع بودند دور هم، خوش حال

منی صبح یکی از روزهای فصل بهار بود و سال تحصیلی جدید آغاز شده بود. بچه‌ها در کلاس جنگل سبز، شاد و خوشحال، دور هم جمع شده بودند.

آرایه‌های ادبی قافیه: «سال، خوش حال»

تقوینانی در جمله دوم فعل «بود» و در جمله چهارم فعل «بودند» حذف شده است.

یادداشت

بچه‌ها گرم گفت‌وگو بودند / باز هم در کلاس، غوغا بود

هر یکی برگ کوچکی در دست / باز انگار، زنگ انشا بود

منی بچه‌ها مشغول صحبت بودند و دوباره در کلاس سروصدا و شلوغی برپا بود. هر کدام از بچه‌ها ورقه کوچکی در دست داشتند، انگار دوباره زنگ انشاء بود.

آرایه‌های ادبی کنایه: گرم گفت‌وگو بودن کنایه از مشغول صحبت بودن / قافیه: «غوغا، انشاء» / ردیف: «بود»

تقوینانی در جمله سوم، فعل «داشت» حذف شده است.

یادداشت

تا معلّم ز گرد راه رسید / گفت با چهره‌ای پر از خنده:

باز موضوع تازه‌ای داریم / «آرزوی شما در آینده»

منی به محض اینکه معلّم آمد؛ با صورتی خندان گفت: دوباره موضوع انشای جدیدی داریم: «آرزوی شما در آینده چیست؟»

آرایه و محبت ادبی کنایه: از گرد راه رسیدن کنایه از تازه وارد شدن / قافیه: «خنده، آیند»

تقارن زبانی در جمله چهارم، فعل «چیست» حذف شده است.

یادداشت

شب‌نم از روی برگ گل، برخاست / گفت: می‌خواهم آفتاب شوم

ذره ذره به آسمان بروم / ابر باشم، دوباره آب شوم

منی شب‌نم (قطره صبحگاهی) از روی برگ گل بلند شد و گفت: من می‌خواهم مانند آفتاب شوم (مثل آفتاب با ارزش باشم). کم

کم و قطره قطره به طرف آسمان حرکت کنم، مثل ابر شوم و بعد دوباره به باران تبدیل شوم.

آرایه و محبت ادبی کنایه: آفتاب شدن شب‌نم کنایه از رشد و تعالی یافتن / مراعات‌النظیر: آسمان و ابر و آفتاب / تشخیص: برخاستن و

سخن گفتن شب‌نم / قافیه: «آفتاب، آب» / ردیف: «شوم»

یادداشت

دانه آرام بر زمین غلتید / رفت و انشای کوچکش را خواند

گفت: باغی بزرگ خواهم شد / تا ابد سبز سبز خواهم ماند

منی دانه به آرامی روی زمین حرکت کرد و رفت و انشای کوتاه خودش را خواند و گفت: من [روزی] باغ بزرگی می‌شوم و تا

همیشه سرزنده و شاداب می‌مانم.

آرایه و محبت ادبی تشخیص: انشا خواندن دانه و سخن گفتن او / قافیه: «خواند، ماند»

تقارن زبانی «باغی بزرگ»: مسند.

یادداشت

غنچه هم گفت: گرچه دلتنگم / مثل لبخند، باز خواهم شد

با نسیم بهار و بلبل باغ / گرم راز و نیاز خواهم شد

منی غنچه هم گفت: اگر چه من ناراحت و غمگینم، اما دوباره مانند لبخند شکوفا خواهم شد (شکفته و تبدیل به گل می‌شوم) و با باد بهاری و بلبل باغ مشغول گفت‌وگو خواهم شد.

آرایه‌های ادبی تشبیه: غنچه به لبخند شبیه شده است / کنایه: دل تنگ بودن کنایه از غمگین و ناراحت بودن / تشخیص: سخن گفتن غنچه / مراعات‌النظیر: بهار و بلبل و باغ و غنچه / قافیه: «باز، نیاز»

یادداشت

جوجه گنجشک گفت: می‌خواهم / فارغ از سنگِ بچه‌ها باشم

روی هر شاخه جیک جیک کنم / در دلِ آسمان، رها باشم

منی جوجه گنجشک گفت: من می‌خواهم از دست اذیت و آزار بچه‌ها آسوده و راحت باشم. روی شاخه درختان آواز بخوانم (جیک جیک کنم) و در وسط آسمان آزادانه و رها پرواز کنم.

آرایه‌های ادبی تشخیص: سخن گفتن جوجه گنجشک - ترکیب «دل آسمان» / قافیه: «بچه‌ها، رها» / ردیف: «باشم»

قلمرو زبانی «فارغ»: مسند.

یادداشت

جوجه کوچک پرستو گفت: / کاش با باد رهسپار شوم

تا افق‌های دور، کوچ کنم / باز پیغمبر بهار شوم

منی جوجه کوچک پرستو گفت: ای کاش من هم با باد همراه و روانه شوم [او بتوانم] به کرانه‌های (مرزهای) دوردست [آسمان] مهاجرت کنم و دوباره پیام‌آور فصل بهار شوم.

آرایه‌های ادبی تشخیص: جوجه پرستو گفت / قافیه: «رهسپار، بهار» / ردیف: «شوم»

قلمرو زبانی دو بیت، پنج جمله دارند.

یادداشت

جوجه‌های کبوتران گفتند: / کاش می‌شد کنار هم باشیم

توی گلدسته‌های یک گنبد / روز و شب، زائرِ حرم باشیم

منی جوجه‌های کبوتران گفتند: ای کاش می‌توانستیم کنار هم جمع شویم. روز و شب داخل گلدسته‌های یک گنبد، همه‌وقت زیارت کنندهٔ حرم باشیم. (مشغول راز و نیاز باشیم)

آرایه‌های ادبی تشخیص: جوجه‌های کبوتران گفتند / تضاد: روز و شب / مراعات‌النظیر: گلدسته و گنبد و زائر و حرم / قافیه: «هم، حرم» / ردیف: «باشیم»

یادداشت

زنگ تفریح را که زنجره زد / باز هم در کلاس غوغا شد

هر یک از بچه‌ها به سویی رفت / و معلّم دوباره تنها شد

منی همین‌که زنجره (حشره‌ای کوچک) زنگ تفریح را به صدا درآورد، دوباره کلاس پر از سر و صدای بچه‌ها شد. هر کدام از بچه‌ها (دانش آموزان) به سمتی رفتند و معلّم دوباره تنها شد.

آرایه‌های ادبی تشخیص: زنجره زنگ تفریح را زد / قافیه: «غوغا، تنها» / ردیف: «شد»

یادداشت

با خودش زیر لب، چنین می‌گفت: / آرزوهایتان چه رنگین است!

کاش روزی به کام خود برسید، / بچه‌ها، آرزوی من این است!

منی معلّم زیر لب با خودش می‌گفت: آرزوهای شما (بچه‌ها) چقدر رنگین او زیبا است! بچه‌ها! آرزوی من این است که ای کاش روزی به همهٔ آرزوهایتان برسید.

آرایه‌های ادبی قافیه: «رنگین، این» / ردیف: «است»

قلمرو نانی دو بیت، شش جمله دارند.

تاریخ ادبیات

نظامی گنجوی (۵۳۰-۶۱۴ ه.ق)

حکیم ابومحمد یوسف، شاعر نامدار ایرانی معروف به نظامی در شهر گنجه از شهرهای جمهوری آذربایجان به دنیا آمد. داستان‌پردازی در منظومه‌های او به اوج رسید. آثارش عبارت‌اند از: مخزن الاسرار، لیلی و مجنون، خسرو و شیرین، هفت پیکر، اسکندرنامه.

خواجه عبدالله انصاری (۴۸۱-۳۶۹ ه.ق)

معروف به پیرهرات، در قرن پنجم در هرات به دنیا آمد. به عربی و فارسی شعر می‌سرود. نثر خواجه عبدالله آهنگین «مسجع» است. از آثار او می‌توان به مناجات نامه و الهی نامه اشاره کرد.

شیخ محمود شبستری

از عارفان مشهور قرن هشتم است. معروف ترین اثر شعری او مثنوی «گلشن راز» است.

قیصر امین پور (معاصر)

استاد دانشگاه و شاعر معاصر، وی از شاعران موفق پس از انقلاب اسلامی به شمار می‌آید. در رشته زبان و ادبیات فارسی به درجه دکترا نائل شد. از آثار او می‌توان «در کوچه آفتاب»، «تنفس صبح»، «مثل چشمه مثل رود»، «به قول پرستو» و «آینه‌های ناگهان» را نام برد.

سعدی شیرازی (۶۹۰-۶۰۶ ه.ق)

شاعر قرن هفتم است. بوستان (به شعر)، گلستان (نثر آمیخته به شعر) و دیوان اشعار از آثار اوست. مجموعه این آثار «کلیات سعدی» نامیده می‌شود.

نثر گلستان، مسجع است. یعنی نثری که گوشه چشمی نیز به شعر دارد. گلستان هشت باب و بوستان ده باب دارد.

(۱) املای کدام واژه با توجه به <u>معنی</u> نادرست است؟ الف) طایفه: قوم ب) مسحف: قرآن ج) غفلت: بی خبری د) آیام: روزها
(۲) مؤلف کدام اثر، <u>نادرست</u> است؟ الف) مخزن الاسرار: خواجه عبدالله انصاری ب) هفت پیکر: نظامی ج) گلستان: سعدی د) آیینه‌های ناگهان: قیصر امین‌پور
(۳) «در پوستین خلق افتادن» کنایه از چیست؟ الف) گرفتار شدن ب) مردم آزاری ج) درگیری و دعوا د) غیبت کردن
(۴) املای کدام گزینه <u>غلط</u> است؟ الف) فارغ ب) غلتید ج) قوغا د) پیغمبر
(۵) در گروه کلمات زیر چند <u>غلط</u> وجود دارد؟ «طایفه - طفولیت - غفلت - قیصر - قنچه - افق - زنجره» الف) یک غلط ب) دو غلط ج) سه غلط د) چهار غلط
(۶) کدام یک از آثار زیر، مربوط به <u>خواجه عبدالله انصاری</u> است؟ الف) الهی نامه ب) گلشن راز ج) گلستان د) خسرو و شیرین
(۷) در کدام گزینه <u>املایی</u> وجود دارد؟ الف) ای هست کن اساس هستی ب) جهان، جمله فروغ روی حق دان ج) شبنم از روی برگ گل برخواست د) هم تو به عنایت الهی
(۸) قالب شعر <u>زنگ آفرینش</u> کدام گزینه است؟ الف) مثنوی ب) قطعه ج) قصیده د) چهارپاره
(۹) در کدام گزینه، آرایه <u>تشخیص</u> (جان بخشی) وجود ندارد؟ الف) صبح یک روز نوبهاری بود ب) جوجه کوچک پرستو گفت ج) زنگ تفریح را که زنجره زد د) غنچه هم گفت: گرچه دلتنگم
(۱۰) کدام دو کلمه با یکدیگر، هم خانواده <u>نیستند</u>؟ الف) مونس، انیس ب) توفیق، فارغ ج) ظلمت، ظالم د) معلم، عالم